

Kritisch en loyaal
Vrijwilligers in de rooms-katholieke parochies

Rapport nr. 488 december 2001

dr. Ton Bernts
drs. Joris Kregting

KASKI
onderzoek en advies
over religie en samenleving

Toernooiveld 5
6525 ED Nijmegen
Postbus 6656
6503 GD Nijmegen

tel. 024 - 365 35 31
fax 024 - 365 34 85
www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1 Vrijwilligers in Nederland	4
2 Sociale kenmerken van parochiële vrijwilligers	6
2.1 Geslacht, leeftijd en opleiding	6
2.2 Burgerlijke staat, werksituatie, werksector en ander vrijwilligerswerk	6
2.3 Politieke partij voorkeur en omroepidmaatschap	7
2.4 Samenvatting	7
3 Kenmerken en motieven parochieel vrijwilligerswerk	11
3.1 Inhoud	11
3.2 Tijdsbesteding en jaren werkzaam	11
3.3 Motieven en rol vrijwilligerswerk	11
3.4 Beoordeling	12
3.5 Samenvatting	13
4 Kerk en geloof bij parochiële vrijwilligers	16
4.1 Kerkgang en gebed	16
4.2 Geloof	16
4.3 Kerkbeeld	17
4.4 Morele opvattingen	17
4.5 Samenvatting	18
5 Regionale verschillen	22
5.1 Regionale verschillen	22
5.2 Vrijwilligers in bisdom Groningen	23
6 Conclusie: interpretatie en prognose	28
Literatuur	30

Inleiding

Vrijwilligerswerk neemt in de Nederlandse samenleving een belangrijke plaats in. Ook binnen de kerken spelen vrijwilligers een belangrijke rol. De onderzoeken naar de vrijwilligers verschillen nogal van elkaar. Dat maakt het niet mogelijk om alle onderzoeksresultaten zonder meer aan elkaar te plakken. Zo kan de omschrijving van vrijwilligerswerk verschillen of de manier waarop de informatie over het vrijwilligerswerk is verzameld.

Zeker als gevraagd wordt naar motieven voor vrijwilligerswerk lopen de benaderingen en dus vraagstelling en antwoorden nogal eens uit elkaar, juist omdat de onderzoeken verschillende doelen en belangen hebben.

Ondanks die verscheidenheid willen we in dit rapport een aantal gegevens naast elkaar presenteren. We gebruiken hierbij gegevens uit onder meer de volgende onderzoeken:

- *Pal voor de kerk* (Bernts, 1998), waarin een groot aantal gegevens over vrijwilligerswerk binnen de parochies uit het jaar 1997 worden gepresenteerd. De onderzoeksgroep met parochiële vrijwilligers is gebaseerd op een aselechte steekproef uit de parochies in Nederland. In totaal werden in dit onderzoek 1.650 parochiële vrijwilligers ondervraagd.
- *Dichtbij en veraf* (Bernts & Peters, 1999) waarin gegevens worden gepresenteerd van onder andere 330 vice-voorzitters van de parochies. Deze vice-voorzitters kan men beschouwen als een prominent deel van de totale groep van parochiële vrijwilligers.
- *Geven in Nederland* (Schuyt 2001). Landelijk onderzoek naar geefgedrag en vrijwilligerswerk.
- *Geloven en het leven van alledag. Beleidsvoorbereidend onderzoek in de Titus Brandsma parochie in Leeuwarden* (Van Koningsveld en Bernts 2001). KASKI-rapport nr. 486. In het kader van deze rapportage is een afzonderlijke secundaire analyse gedaan naar kenmerken van vrijwilligers in deze parochie.

De gegevens van deze onderzoeken geven een goed beeld van de situatie van de parochiële vrijwilligers zoals die er tot enkele jaren geleden uitzag. Met behulp van de gegevens proberen we antwoord te geven op de volgende vraag:

Wie zijn de vrijwilligers binnen de rooms-katholieke parochies en hoe is hun visie op de parochie en de kerk; zijn er verschillen te constateren tussen verschillende regio's?

In het eerste hoofdstuk wordt het terrein afgebakend, dat wil zeggen dat er wordt gekeken hoeveel mensen er vrijwilligerswerk doen en dan met name binnen de rooms-katholieke kerk.

In het tweede hoofdstuk wordt nader ingegaan op verschillende achtergrondkenmerken van de parochiële vrijwilligers aan de hand waarvan een profiel geschetst wordt.

Hoofdstuk 3 gaat in op kenmerken van het vrijwilligerswerk en de motieven en doelen die aan het werk ten grondslag liggen. Ook de resultaten van het parochiële vrijwilligerswerk komen aan bod.

In hoofdstuk 4 bekijken we hoe kerk en geloof leven bij de parochiële vrijwilligers.

In hoofdstuk 5 worden de verschillen tussen de parochiële vrijwilligers naar regio beschreven.

Tot slot worden in hoofdstuk 6 de belangrijkste bevindingen samengevat en enkele conclusies geformuleerd.

1 Vrijwilligers in Nederland

Doordat op verschillende manieren kan worden bepaald hoeveel mensen vrijwilligerswerk doen, verschillen de cijfers hierover ook nogal eens. Zo lopen de percentages tussen 1988 en 1995 uiteen van 15% tot 46%. Een redelijk betrouwbare schatting voor 1995 is dat 23% van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder vrijwilligerswerk deed (Dekker & Burger, 2001).

Het onderzoek *Geven in Nederland* (Schuyt, 2001) heeft recentere maar ook andere getallen. De volgende tabel laat een ontwikkeling over een aantal jaren zien. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen minstens één keer in 12 maanden vrijwilligerswerk doen (incidenteel) en minimaal maandelijks. Het blijkt dat in totaal in 2000 37% van de personen van 18 jaar en ouder vrijwilligerswerk deed. De grootste groep, namelijk 25%, deed dit regelmatig, namelijk minimaal 1 keer per maand.

Tabel 1.1 - Percentage personen van de bevolking van 18 jaar en ouder dat vrijwilligerswerk heeft verricht

	1996	1999	2000
minimaal 1 keer per jaar	36	35	37
minimaal 1 keer per maand	29	24	25
religie en levensbeschouwing	6	6	6

Bron: *Geven in Nederland* 2001

Voorts zien we een daling van de mensen die regelmatig vrijwilligerswerk doen en een vrijwel stabiele lijn voor hen die minstens één keer per jaar vrijwilligerswerk doen.

In de tabel is ook opgenomen hoe deze ontwikkeling verloopt voor het werkteerrein religie en levensbeschouwing. We zien dat dit percentage gelijk blijft. In 2000 nam religie en levensbeschouwing een gedeelde vierde plaats in (gedeeld met sociale hulpverlening). De meeste vrijwilligers zijn actief op het terrein van sport en recreatie (13%), gevolgd door de scholen (8%); daarna volgt de gezondheidszorg (7%). Sport en recreatie en vrijwilligerswerk op de scholen hebben de grootste groei doorgemaakt in de betreffende onderzoeksperiode.

Het Permanent Onderzoek Leefsituatie (CBS, 1999) komt tot hogere percentages vrijwilligers onder de Nederlandse bevolking (tabel 1.2). De vrijwilligers zijn onderverdeeld naar kerkelijke gezindte en kerkbezoek en dit geeft wat nader inzicht in onze doelgroep van vrijwilligers binnen de rooms-katholieke parochies.

Volgens de gegevens van het CBS heeft 45% van de Nederlandse bevolking in 1999 vrijwilligerswerk gedaan. 8% van de Nederlandse bevolking deed in dat jaar levensbeschouwelijk vrijwilligerswerk. Dit werkteerrein komt qua populariteit samen met verzorging op de derde plaats (na sport en onderwijs).

Onder rooms-katholieken ligt het percentage dat vrijwilligerswerk doet net iets hoger (namelijk 46%) dan het percentage voor alle Nederlanders. Het percentage rooms-katholieken dat levensbeschouwelijk vrijwilligerswerk doet is 7% en daarmee duidelijk lager dan andere kerkleden.

Mensen die vaak naar de kerk gaan doen vaak vrijwilligerswerk en vaak levensbeschouwelijk vrijwilligerswerk.

Tabel 1.2 - Vrijwilligerswerk van personen van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder, naar kerkelijke gezindte en kerkbezoek, 1999 (Permanent Onderzoek Leefsituatie, CBS)

		vrijwilligerswerk (%)	levensbeschouwelijk vrijwilligerswerk (%)
totaal		45	8
kerkelijke gezindte	Rooms-Katholiek	46	7
	Gereformeerd	56	28
	Nederlands Hervormd	49	14
	andere gezindte	44	21
	geen	40	0
kerkbezoek	zelden of nooit	38	1
	minder dan 1 keer per maand	52	4
	1 keer per maand	54	13
	2 tot 3 keer per maand	64	31
	1 keer per week of vaker	62	40

Het blijkt – aldus kunnen we concluderen - niet zo eenvoudig om vast te stellen hoeveel mensen er in Nederland vrijwilligerswerk doen. De percentages zijn sterk afhankelijk van de definitie van vrijwilligerswerk met als belangrijkste criteria de aard en frequentie van het vrijwilligerswerk. Aan de hand van de tot nu toe gepresenteerde resultaten mag men wel concluderen dat tussen de 6% en 8% van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder momenteel levensbeschouwelijk/religieus vrijwilligerswerk doet. Rooms-katholieken wijken niet erg af van deze percentages.

In absolute zin komt de 7% van de rooms-katholieken van 18 jaar en ouder die vrijwilligerswerk doen, neer op ongeveer 300.000 parochiële vrijwilligers. Dit komt nagenoeg overeen met de ongeveer 285.000 parochiële vrijwilligers (dit is gemiddeld zo'n 170 vrijwilligers per parochie) waar Bernts (1998) op uit komt.

Om deze cijfers uit 1998 en 1999 te vertalen naar de situatie eind 2001, nemen we het huidige aantal parochies (circa 1.600) en handhaven we het gemiddelde aantal vrijwilligers per parochie. Dan zijn er eind 2001 naar schatting circa 270.000 vrijwilligers in de parochies actief.

2 Sociale kenmerken van parochiële vrijwilligers

In dit hoofdstuk wordt gekeken wat voor mensen de parochiële vrijwilligers zijn en in welke mate ze verschillen van andere vrijwilligers en de Nederlandse bevolking. Aan de hand van verschillende sociale kenmerken wordt geprobeerd een beeld te scheppen van de samenstelling van de vrijwilligers die actief zijn binnen de rooms-katholieke parochies.

De gegevens over de parochiële vrijwilligers dateren uit het jaar 1997 en zijn afkomstig uit het onderzoek *Pal voor de kerk* (Bernts, 1998). De gegevens worden, voor zover mogelijk, vergeleken met die van alle vrijwilligers in Nederland, afkomstig van het SCP-rapport in 1996. Vergelijking met de gehele Nederlandse bevolking vindt plaats op basis van gegevens van het CBS van het jaar 1997.

2.1 Geslacht, leeftijd en opleiding

Onder de parochiële vrijwilligers zijn de vrouwen in de meerderheid (tabel 2.1). 60% van de parochiële vrijwilligers is vrouw.

In vergelijking met de groep met alle vrijwilligers en met alle Nederlanders zijn parochiële vrijwilligers vrij oud (tabel 2.2). Meer dan de helft van de parochiële vrijwilligers is boven de 55 jaar terwijl ze zelden jonger zijn dan 35 jaar (9%).

De parochiële vrijwilligers zijn iets hoger opgeleid dan de totale groep met vrijwilligers en alle Nederlanders (tabel 2.3). Het aantal parochiële vrijwilligers met een lage opleiding (alleen lagere school of LBO) is vergelijkbaar met het aantal in de andere twee groepen. Onder de parochiële vrijwilligers zijn relatief wat minder mensen met een middelbare opleiding (MAVO, MBO of HAVO) maar juist meer mensen met een hoge opleiding (VWO, HBO of Universiteit).

De drie sociale kenmerken die tot nu toe zijn beschreven verschillen per taakveld (tabel 2.4). Catechese blijkt vooral de groep van 35-54 jaar aan te trekken. Vermoedelijk betreft het hier ouders van eerste communicanten en vormelingen die in deze catechese-projecten meedraaien. Ook jonger dan gemiddeld zijn degenen die bestuurlijke en liturgisch-inhoudelijke activiteiten verrichten. Hoger opgeleiden zitten vaker in bestuurs- of in catechesegroepen; de laag opgeleide parochiële vrijwilligers zitten meer op de velden gebouwen en vieringen, informatie & contact en diaconie. Vrouwen zijn vaker dan mannen actief op inhoudelijk terrein, in catechese, liturgie en diaconie, en juist minder op bestuurlijk terrein en rond gebouwen en vieringen.

2.2 Burgerlijke staat, werksituatie, werksector en ander vrijwilligerswerk

De overgrote meerderheid van de parochiële vrijwilligers is getrouwd (tabel 2.5), namelijk bijna 80%. Het aantal parochiële vrijwilligers dat nooit of alleen in het verleden getrouwd is geweest ligt duidelijk onder het landelijk gemiddelde (22% tegenover landelijk 42%). Mogelijk beïnvloedt de gemiddeld hoge leeftijd van de parochiële vrijwilligers de afwijkende verdeling van de burgerlijke staat in vergelijking met de landelijke verdeling.

Van de parochiële vrijwilligers heeft 39% betaald werk, de rest heeft dat niet (tabel 2.6). Van de laatste groep is een aanzienlijk deel gepensioneerd, hetgeen voortvloeit uit de hoge leeftijd van deze vrijwilligers. Een beter beeld ontstaat bij de vrijwilligers van 18-65 jaar; van hen heeft

meer dan de helft een betaalde baan (65% van de mannen en 45% van de vrouwen) en is ruim een kwart huisvrouw/man.

De grootste groep parochiële vrijwilligers met een betaalde baan of die een betaalde baan hebben gehad is of was werkzaam in de sociale sector: onderwijs, gezondheidszorg, cultuur e.d. (tabel 2.7). Circa éénderde van de parochiële vrijwilligers is werkzaam (geweest) in deze sector. Daarna volgen de overheid en de middenstand/handel (ieder 15%). In de industrie (10%), de zakelijke dienstverlening (9%) en de landbouw (5%) zijn de minste parochiële vrijwilligers actief (geweest).

In totaal verricht 54% van de parochiële vrijwilligers nog ander vrijwilligerswerk, mannen iets meer (57%) dan vrouwen (52%) (tabel 2.8). De parochiële vrijwilligers zijn vooral rond sport en cultuur (met name mannen) actief, in de verzorgende sfeer of op school (met name vrouwen).

2.3 Politieke partij voorkeur en omroepidmaatschap

Het grootste deel (60%) van de parochiële vrijwilligers gaf in 1997 aan op het CDA te (gaan) stemmen (tabel 2.9). Deze partij kreeg toentertijd circa 18% van de stemmen, een veel lager percentage derhalve dan onder de parochiële vrijwilligers. De andere partijen zijn onder de parochiële vrijwilligers een stuk minder populair dan onder de gehele Nederlandse bevolking.

In tabel 2.10 wordt gekeken naar omroepidmaatschap van de parochiële vrijwilligers. De gegevens die hier worden gepresenteerd zijn afkomstig uit *Dichtbij en veraf* (Bernts & Peters, 1999). In dit onderzoek wordt een deel van de parochiële vrijwilligers beschouwd, namelijk de vice-voorzitters van de parochies. Bijna 60% van hen is lid van de KRO, andere omroepen zijn niet echt populair. Één op de vijf vice-voorzitters is niet verbonden aan een omroep. Vergeleken met alle Nederlandse rooms-katholieken zijn veel vice-voorzitters lid van een omroep en dan met name van de KRO.

2.4 Samenvatting

Samenvattend kunnen we stellen dat onder parochiële vrijwilligers veel vrouwen voorkomen, dat ze gemiddeld oud zijn (meer dan de helft boven de 55 jaar), vrij hoog opgeleid en meestal getrouwd. Verder is (als gevolg van de hoge leeftijd) een flink deel reeds gepensioneerd, van de niet-gepensioneerden heeft ongeveer de helft een vaste baan. Een groot deel van de parochiële vrijwilligers verricht (of heeft verricht) werk binnen de sociale sector. Tenslotte doet ruim de helft van hen nog ander vrijwilligerswerk, op niet-religieus gebied. Het merendeel van de vrijwilligers stemt CDA en is lid van de KRO.

Tabel 2.1 - Geslacht parochiële vrijwilligers en Nederlanders van 18 jaar en ouder (percentages)

	parochiële vrijwilligers	Nederlanders 18 jaar en ouder*
Man	40	49
Vrouw	60	51

*bron: CBS 1997

Tabel 2.2 - Leeftijdsopbouw van parochiële vrijwilligers, alle vrijwilligers van 18 jaar en ouder en Nederlanders van 18 jaar en ouder (percentages)

	parochiële vrijwilligers	alle vrijwilligers*	Nederlanders 18 jaar en ouder**
18-34 jaar	9	24	33
35-54 jaar	39	49	38
55 jaar en ouder	52	27	29

*bron: SCP-rapport 1996, **bron: CBS 1997

Tabel 2.3 - Opleidingsniveau van parochiële vrijwilligers, alle vrijwilligers van 18 jaar en ouder en Nederlanders van 18 jaar en ouder (percentages)

	parochiële vrijwilligers	alle vrijwilligers*	Nederlanders 18 jaar en ouder**
laag	29	28	31
middelbaar	40	48	46
hoog	31	24	23

*bron: SCP-rapport 1996, **bron: CBS 1997

Tabel 2.4 - Werkvelden parochieel vrijwilligerswerk, naar leeftijd, opleiding en geslacht (percentages)

	leeftijd			opleiding			geslacht	
	18-34	34-54	55-74	laag	midden	hoog	man	vrouw
bestuur	8	47	45	14	39	47	47	53
catechese	7	71	22	16	33	51	26	74
diaconie	8	31	61	24	43	33	31	69
gebouwen	9	35	56	34	38	28	43	57
informatie	5	36	59	30	41	29	39	61
liturgie	13	48	39	20	41	39	30	70
totaal werkvelden	9	39	52	29	40	31	40	60

Tabel 2.5 - Burgerlijke staat parochiële vrijwilligers en Nederlanders van 18 jaar en ouder (percentages)

	parochiële vrijwilligers	Nederlanders 18 jaar en ouder*
gehuwd	79	58
ongehuwd	11	28
gehuwd geweest (gescheiden of verweuwd)	10	14

*bron: CBS 1997

Tabel 2.6 - Werksituatie van parochiële vrijwilligers en parochiële vrijwilligers jonger dan 65 jaar (percentages)

	parochiële vrijwilligers	parochiële vrijwilligers jonger dan 65 jaar
betaald werk	39	52
huishouden	29	27
gepensioneerd	24	10
werkloos/arbeidsongeschikt	5	6
studerend	2	3
anders	1	2

Tabel 2.7 - Sectoren waarin parochiële vrijwilligers en Nederlanders werkzaam waren (percentages)

	parochiële vrijwilligers			Nederlanders*
	totaal	mannen	vrouwen	totaal
gezondheidszorg/onderwijs/e.d.	34	19	46	24
overheid	15	22	9	8
Middenstand/handel	15	12	16	24
industrie	10	19	4	17
zakelijke dienstverlening	9	11	8	16
landbouw	5	7	3	2
anders	12	10	14	9

*bron: CBS 1997

Tabel 2.8 - Ander vrijwilligerswerk van parochiële vrijwilligers (percentages)

	parochiële vrijwilligers
sport en cultuur	14
welzijn en gezondheid	13
school	10
buurtorganisatie	7
vakbond	4
belangenorganisatie	4
politieke partij	3
milieu en cultuur	2
andere organisaties	15
totaal actief in andere vrijwilliger-organisaties	54
niet actief in andere vrijwilliger-organisaties	46

Tabel 2.9 - Politieke voorkeur van parochiële vrijwilligers en Nederlanders (percentages)

	parochiële vrijwilligers	Nederlanders*
CDA	60	18
VVD	10	25
PvdA	8	29
D'66	6	9
Groen Links	5	7
SGP, RPF, GPV	1	5
overig/niet gaan stemmen	10	7

*bron: CBS, verkiezingsuitslag Tweede Kamer 1998

Tabel 2.10 - Lidmaatschap omroep van vice-voorzitters en alle Nederlandse katholieken (percentages)

	vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
KRO	59	25
VPRO	3	2
EO	3	0
AVRO	6	10
TROS	4	8
NCRV	2	1
VARA	1	3
overig	2	15
geen lid	20	36

3 Kenmerken en motieven parochieel vrijwilligerswerk

In dit hoofdstuk wordt het parochiële vrijwilligerswerk nader bekeken waarbij het niet meer gaat om de sociale kenmerken van de vrijwilligers die binnen de parochies actief zijn maar om het soort werk dat ze verrichten, de tijd die ze eraan besteden, de motieven van waaruit ze het werk doen en de mate waarin ze tevreden zijn over de uitvoering van het vrijwilligerswerk.

De gegevens zijn wederom afkomstig uit het onderzoek *Pal voor de kerk* (Bernts, 1998) en geven een beeld van het parochiële vrijwilligerswerk in 1997.

3.1 Inhoud

Veruit de meeste functies van het vrijwilligerswerk hebben betrekking op uitvoerende en voorwaardenscheppende activiteiten (tabel 3.1). De activiteiten rond gebouwen en vieringen, alsmede rond informatie en contact, beslaan samen circa tweederde van alle activiteiten. Van de inhoudelijke taken is liturgie het meest omvangrijk (13% van alle functies), terwijl de werkvelden diaconie en catechese een kleiner aandeel functies hebben. Het bestuurlijk werkveld is eveneens erg klein. Overigens zijn nogal wat parochiële vrijwilligers op meer dan één werkveld actief.

3.2 Tijdsbesteding en jaren werkzaam

Bijna de helft van de parochiële vrijwilligers (46%) is maximaal één dag per maand actief (tabel 3.2). Driekwart zet zich voor maximaal twee dagen per maand in. Deze tijdsbesteding van de parochiële vrijwilligers ligt iets onder die van de gemiddelde Nederlandse vrijwilliger. De gemiddelde tijdsinvestering van de parochiële vrijwilligers bedraagt 12,7 uur per maand.

Meer dan de helft (54%) van de vrijwilligers die binnen de parochies actief zijn doen het vrijwilligerswerk al tenminste tien jaar (tabel 3.3). Een kwart van de parochiële vrijwilligers is zelfs al minimaal 20 jaar werkzaam in de parochie. 22% van de parochiële vrijwilligers zijn pas de laatste vijf jaar bij de parochie gekomen, hierbij is een flink deel (circa éénderde) ervoor al bij een andere parochie actief geweest.

3.3 Motieven en rol vrijwilligerswerk

Om inzicht te krijgen in de motieven van de parochiële vrijwilligers is onderscheid gemaakt naar motieven die typerend zijn voor de organisatie waarvoor men werkt of voor het type vrijwilligerswerk dat men doet (dit noemt men doelmotieven) en motieven waarbij dit niet het geval is (sociale motieven, stimuleringsmotieven en investeringsmotieven, tezamen ook wel instrumentele motieven genoemd).

Onder parochiële vrijwilligers zijn doelmotieven belangrijker dan de drie instrumentele motieven (tabel 3.4). Het verrichten van het vrijwilligerswerk blijkt sterk te worden ingegeven door verantwoordelijkheidsgevoel: klaar staan voor de samenleving, kerk en parochie. Het waarmaken van het evangelie is als doelmotief iets minder belangrijk.

Op volgorde van belangrijkheid komen vervolgens de sociale motieven, de stimuleringsmotieven en tot slot de investeringsmotieven. Parochiële vrijwilligers doen hun werk eerst uit verantwoordelijkheidsgevoel, dan voor de sociale contacten en waardering, dan voor ‘het bezig zijn’ en als laatste voor wat men er zelf van opsteekt.

Het blijkt dat onder ouderen religieus-kerkelijke doelmotieven zwaarder wegen dan onder jongeren. Bij de instrumentele motieven vinden we meer bijval bij jongeren, lager opgeleiden en mensen zonder werk. Deze groepen zoeken dus meer dan anderen sociale contacten, afleiding, uitdaging en leermogelijkheden bij het doen van vrijwilligerswerk in de parochie. Parochiekenmerken als bisdom, parochiegrootte en stedelijkheid blijken geen invloed te hebben op de motieven van de parochiële vrijwilligers.

Naast de motieven die mensen ertoe brengen vrijwilligerswerk in een parochie te gaan doen is het ook van belang te kijken naar de rol die deze vrijwilligers voor zichzelf zien weggelegd met betrekking tot het werk binnen de parochie. Het parochiële vrijwilligerswerk wordt door de vrijwilligers zelf in eerst plaats beschouwd als voorwaardenscheppend, dat wil zeggen gericht op taken die noodzakelijk zijn voor de instandhouding van de kerk/parochie en die het werk van anderen mogelijk maakt (tabel 3.5). Enigszins van belang beschouwen de parochiële vrijwilligers de aanvullende en vervangende rol (waarbij de parochiële vrijwilligers een deel van het werk van de pastores overnemen) en de initiërend rol (dat wil zeggen als bron van nieuwe ideeën en inspiratie) van het vrijwilligerswerk.

Opvallend is dat pastores en besturen het belang van de vrijwillige inzet in de parochie hoger waarderen dan de parochiële vrijwilligers zelf.

3.4 Beoordeling

Zijn parochiële vrijwilligers tevreden met hun werk in de parochie? (tabel 3.6). Met betrekking tot de eigen ideeën en initiatieven en de invloed op het eigen werk zijn alleen gegevens bekend van de inhoudelijke parochiële vrijwilligers (degenen die inhoudelijk of bestuurlijk actief zijn). De helft van de inhoudelijke parochiële vrijwilligers geeft aan af en toe met nieuwe ideeën en initiatieven te komen, éénderde zegt dit nooit te doen. De helft van de inhoudelijke vrijwilligers zegt vrij veel invloed te hebben, slechts een klein deel (6%) zegt niet of nauwelijks invloed te hebben op het inhoudelijke werk in de parochie.

Driekwart van de parochiële vrijwilligers ziet (veel) resultaat van het werk, terwijl een nog iets hoger percentage het (helemaal) eens is met de stelling dat zijn of haar bezigheden veel waardering krijgen (tabel 3.7). In dit opzicht zien we derhalve een vrij grote tevredenheid bij de parochiële vrijwilligers.

38% van de parochiële vrijwilligers overweegt ‘wel eens’ of nog vaker om te stoppen met het vrijwilligerswerk; de rest overweegt dit zelden of nooit. De parochiële vrijwilligers houden niet zomaar op met het werk voor de parochie, aan een dergelijke stap liggen bepaalde reële problemen ten grondslag (tabel 3.8). De belangrijkste redenen om te stoppen liggen in de privé-sfeer, zoals verzuim en tijdgebrek. Problemen met betrekking tot het product van de activiteiten (gebrek aan resultaat en waardering) worden over de hele linie weliswaar het sterkst ervaren, maar de verschillen tussen ‘stoppers’ en ‘niet-stoppers’ zijn hier veel kleiner dan bij persoonlijke problemen. Het feit dat parochiële vrijwilligers weinig resultaat en waardering zien van hun activiteiten is een belangrijk probleem, maar leidt slechts in beperkte mate tot afhaken. Problemen in de organisatie lijken in alle opzichten een bescheiden rol te spelen; slechts conflicten met het bestuur lijken enigszins een rol te spelen bij het stoppen van vrijwilligerswerk.

In het algemeen kan men stellen dat de parochiële vrijwilligers loyaal zijn aan het werk; als er al problemen worden gesignaleerd leiden ze lang niet altijd tot het daadwerkelijk stoppen met het vrijwilligerswerk.

3.5 Samenvatting

Samenvattend kunnen we stellen dat het parochiële vrijwilligerswerk met name uit uitvoerende en voorwaardenscheppende taken bestaat (en dan met name ten aanzien van gebouwen en vieringen). Inhoudelijke functies zijn er een stuk minder.

De meeste parochiële vrijwilligers zetten zich maximaal twee dagen per maand in, gemiddeld bijna 13 uur per maand. Velen van hen zijn redelijk ervaren, de helft is al tien jaar of langer als vrijwilligers binnen de parochie actief.

Men doet het werk vooral vanwege verantwoordelijkheidsgevoel (klaarstaan voor samenleving, kerk en parochie), instrumentele motieven zijn een stuk minder van belang. De rol die de parochiële vrijwilligers zichzelf toedichten is met name voorwaardenscheppend, dat wil zeggen gericht op taken die noodzakelijk zijn voor de instandhouding van de kerk/parochie en die het werk van anderen mogelijk maakt.

De parochiële vrijwilligers zijn redelijk tevreden over het eigen initiatief en de eigen invloed op het werk en ze zijn tevreden over het resultaat van het werk en de waardering die ze ervoor krijgen. Ruim éénderde van hen overweegt wel eens met het werk te stoppen en dit komt dan met name door privé-omstandigheden. Problemen met betrekking tot de organisatie of het resultaat van de activiteiten leiden overigens slechts af en toe tot het stoppen met het werk.

Tabel 3.1 - Inhoud van parochieel vrijwilligerswerk (percentages)

	functies
bestuur	7
catechese	5
diaconie	8
gebouwen	46
informatie	21
liturgie	13

Tabel 3.2 - Tijdsbesteding aan parochieel vrijwilligerswerk (percentages)

		parochiële vrijwilligers	alle vrijwilligers*
tijdsbesteding (gemiddeld aantal uren per maand)	0-4 uur	26	
	5- 8 uur	20	
	<i>0-8 uur</i>		46
	9-12 uur	20	
	13-16 uur	10	
	17-20 uur	10	
	<i>9-20 uur</i>		40
	21-25 uur	4	
	>25 uur	10	
	<i>>21 uur</i>		14
	totaal	100	100
gem. tijdsbesteding naar leeftijdsgroep	18-39 jaar	8,9 uur	
	40-59 jaar	12,5 uur	
	60 jaar en ouder	15,0 uur	
	gemiddelde	12,7 uur	

*bron: SCP 1996

Tabel 3.3 - Aantal jaren actief in parochieel vrijwilligerswerk (percentages)

	parochiële vrijwilligers
minder dan 5 jaar	22
5-10 jaar	24
10-15 jaar	17
15-20 jaar	13
meer dan 20 jaar	24

Tabel 3.4 - Motieven voor parochieel vrijwilligerswerk (gemiddelde scores)

	gemiddelde score
doelmotieven	
-christenen moeten zich inzetten voor kerk en samenleving	1,9
-ik ben verantwoordelijk voor parochie en welzijn parochianen	2,1
-het werk biedt me de mogelijkheid iets voor de maatsch. te doen	2,2
-ik kan hierdoor iets van het evangelie waarmaken	2,6
sociale motieven	
-het werk brengt me in contact met anderen	2,2
-de mensen hebben waardering voor het werk	2,9
stimuleringsmotieven	
-het werk is leuk en gezellig	2,3
-ik wil iets om handen hebben	3,1
investeringsmotieven	
-het werk is interessant en uitdagend om te doen	2,6
-ik kan op de manier werkervaring opdoen	3,5

(1 = heel belangrijk, 2 = vrij belangrijk, 3 = enigszins belangrijk, 4 = niet of nauwelijks belangrijk)

Tabel 3.5 - Opvattingen van vrijwilligers, pastores en besturen over rol van vrijwilligerswerk (gemiddelde scores)

	vrijwilligers	pastores	besturen
voorwaardenscheppend	2,4	1,4	1,3
aanvullend/vervangend	3,2	2,0	2,0
initiërend	3,1	2,4	2,4

(1 = heel sterk, 2 = vrij sterk, 3 = enigszins, 4 = niet of nauwelijks)

Tabel 3.6 - Opvattingen van inhoudelijke vrijwilligers over hun initiatieven en invloed op het inhoudelijke werk in de parochie (percentages)

eigen ideeën en initiatieven	%	invloed	%
		heel veel	14
regelmatig	17	vrij veel	49
af en toe	50	enigszins	31
zelden of nooit	33	niet of nauwelijks	6

Tabel 3.7 - Mening van vrijwilligers over het resultaat van vrijwilligersinzet (percentages)

	veel resultaat	veel waardering
helemaal mee eens	26	33
enigszins mee eens	48	48
enigszins mee oneens	17	14
helemaal mee oneens	9	5

Tabel 3.8 - Problemen van vrijwilligers met het parochiële vrijwilligerswerk, naar overweging om te stoppen met het werk (% helemaal mee eens/enigszins mee eens)

		eventueel stoppen	niet stoppen	totaal
produkt-problemen	weinig resultaat van het werk	32	23	26
	weinig waardering voor het werk	28	14	20
persoonlijke belemmeringen	verzadiging, tijd voor een ander	36	9	20
	ouderdom of ziekte	21	13	16
persoonlijke kosten	taken kosten teveel tijd	31	10	18
	overbelasting door te moeilijke taken	15	8	10
	financiële redenen	13	10	11
organisatie-problemen	conflicten met bestuur	15	7	10
	conflicten met pastor	11	7	9
	conflicten tussen vrijwilligers	4	4	4

4 Kerk en geloof bij parochiële vrijwilligers

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de betrokkenheid van de parochiële vrijwilligers bij de kerk, naar hun geloof en de plaats ervan in hun leven en het beeld dat ze hebben van de kerk en de parochie. In bepaalde gevallen (bij de gegevens afkomstig uit *Dichtbij en veraf*) vertegenwoordigen de vice-voorzitters van de parochies de groep parochiële vrijwilligers waardoor men voorzichtig moet zijn met het trekken van conclusies voor alle parochiële vrijwilligers.

4.1 Kerkgang en gebed

De parochiële vrijwilligers gaan vaak naar de kerk (tabel 4.1). 83% van de parochiële vrijwilligers gaat minimaal twee keer per maand naar de kerk. Vergelikt men deze groep rooms-katholieken met alle Nederlandse katholieken die zich als kerklid beschouwen (wat, volgens Becker c.s. (1997) neerkomt op 20% van de Nederlandse bevolking) dan blijkt dit een erg hoog percentage. Onder alle rooms-katholieke kerkleden gaat namelijk maar 33% minimaal twee keer per maand naar de kerk.

De hoge kerkgang van vrijwilligers betekent dat – omgerekend – in een willekeurig weekend bijna driekwart van de vrijwilligers in de kerk te vinden is. Vrijwilligers worden grotendeels uit de groep regelmatige kerkgangers geworven.

Bijna tweederde van de parochiële vrijwilligers bidt minstens enkele keren per week (tabel 4.2). 18% van de parochiële vrijwilligers zegt zelden of nooit te bidden.

4.2 Geloof

Vrijwilligers in de parochies vormen een zeer gelovige groep: 87% gelooft – zij het soms met enige twijfel – in God. Voorts bidden zij vaak: 41% vrijwel dagelijks, en 23% enkele keren per week.

Aan de vice-voorzitters van de parochies is de vraag over geloof wat anders gesteld: de meerderheid van hen gelooft dat er een God is die zich met ieder mens persoonlijk bezig houdt (tabel 4.3). Een andere grote groep (40%) gelooft dat er iets moet zijn als een hogere macht die het leven beheerst.

Tweederde van de vice-voorzitters heeft – afgezien van een eventueel geloof in God - een sterk binnenwereldlijke levensbeschouwing (tabel 4.4). Dit houdt in dat ze vinden dat mensen zelf zin moeten geven aan het leven en aan de dood, dat de dood wordt beschouwd als het natuurlijke eindpunt van het leven, dat God niets anders is dan het waardevolle in de mens en dat God niet 'daarboven' te vinden is maar alleen in het menselijk hart.

Kijkt men naar de betekenis van het geloof van de vice-voorzitters in hun persoonlijke leven dan blijkt dat het merendeel van hen die betekenis als (zeer) groot ervaart (88%), dat tweederde van hen als kind al (sterk) betrokken was bij het geloof, dat bijna driekwart van hen de aanwezigheid van God of een hogere macht (waarschijnlijk) ooit heeft ervaren, dat het merendeel (90%) meent dat bidden zin heeft en dat het merendeel (83%) het geloof gebruikt als inspiratie/bron van de eigen opvattingen (tabel 4.5). Ondanks deze grote betekenis van het geloof in het persoonlijke leven vindt iets meer dan de helft van de vice-voorzitters dat het mogelijk is een gelukkig en volwaardig leven te leiden zonder het geloof in God.

4.3 Kerkbeeld

Slechts één op de vier vice-voorzitters heeft een sterk traditioneel kerkbeeld, de rest onderschrijft het traditionele kerkbeeld in mindere mate (tabel 4.6). Dit traditionele kerkbeeld is gebaseerd op drie opvattingen: de volledige waarheid is uitsluitend te vinden in de rooms-katholieke kerk, priesters zijn absoluut noodzakelijk voor de toekomst van de kerk en de bediening van de sacramenten moet voorbehouden blijven aan gewijde ambtsdragers.

Kijkt men naar de opvattingen van andere parochiële vrijwilligers over kerk en ambt (in dit geval alleen de inhoudelijke vrijwilligers), dan blijken zij eveneens geen traditioneel kerkbeeld te hebben en een zogenaamd religieus-functionele opvatting van kerk en ambt te hebben (tabel 4.7). Dit houdt in dat de inrichting van de kerk beoordeeld wordt op zijn feitelijk functioneren en dat de betekenis van het ambt gedefinieerd wordt in termen van pastorale deskundigheid (Van Gerwen, 1990). Traditionele en meer sacrale opvattingen van kerk en ambt worden door de inhoudelijke vrijwilligers iets minder beaamd. Zij zijn minder geneigd de inrichting en structuur van de kerk, alsmede het ambt als centraal kenmerk van deze structuur, te beschouwen als deel van de geloofsmysterie.

De vice-voorzitters hebben als groep geen uitgesproken positieve of negatieve houding tegenover de leiding van de kerk (tabel 4.8). Er zijn wel wat vice-voorzitters die vinden dat de leiding van de kerk niet goed op haar taak berekend is en dat hij of zij met de huidige kerkelijke leiders niet goed voor de dag kan komen, maar daartegenover staan er ongeveer evenveel die positief tegenover de kerkelijke leiding staan. Overigens heeft de hele groep van Nederlandse katholieken een positievere houding ten opzichte van de kerkleiding dan de vice-voorzitters.

Interessant in dit verband is ook de rol die priester en pastoraal werker voor de vrijwilliger vervullen. De vrijwilligers zien de pastor het meest als 'medemens', vervolgens als 'geestelijk leider', dan als 'hulpverlener', 'leraar' en als laatste 'vader- of moeder-figuur' (tabel 4.9, de gegevens hebben alleen betrekking op de inhoudelijke parochiële vrijwilligers). Uit de rangorde, die overigens niet afwijkt van die van de pastores zelf, blijkt dat parochiële vrijwilligers de relatie met de pastor vooral als die met een gelijke beschouwen. Dit komt iets meer overeen met het zelfbeeld van de niet-gewijde pastor dan met dat van de priester.

Een groot deel van de vrijwilligers die als vice-voorzitter fungeren (64%) vindt dat de vrouw binnen de kerk onvoldoende tot haar recht komt en een nog groter deel (78%) vindt dat vrouwen priester moeten kunnen worden (tabel 4.10). Ook de afschaffing van het verplichte celibaat krijgt brede ondersteuning (78%). De vice-voorzitters verschillen met betrekking tot opvattingen over de vrouwen niet veel van de Nederlandse rooms-katholieken; wat betreft de afschaffing van het verplichte celibaat zijn voor de Nederlandse rooms-katholieken geen gegevens beschikbaar.

4.4 Morele opvattingen

Eenderde van de vice-voorzitters vindt dat zelfdoding niet toelaatbaar is (tabel 4.11). Slechts een klein gedeelte (6%) vindt dat het wel toelaatbaar is. Het standpunt van de vice-voorzitters is restrictiever dan dat van alle Nederlandse rooms-katholieken.

Bijna driekwart van de vice-voorzitters vindt dat abortus onder voorwaarden toelaatbaar is. Slechts een klein gedeelte vindt het niet toelaatbaar (7%), beduidend minder dan met betrekking tot zelfdoding (en euthanasie). Hun standpunt over deze kwestie is niet zo permissief als dat van alle Nederlandse rooms-katholieken

Ten aanzien van euthanasie vindt meer dan de helft van de vice-voorzitters dat het toelaatbaar is, een kwart vindt dat het niet toelaatbaar is (vergelijkbaar met het standpunt ten aanzien van zelfdoding). De vice-voorzitters zijn hiermee minder permissief dan alle Nederlandse rooms-katholieken.

4.5 Samenvatting

Samenvattend kan men stellen dat parochiële vrijwilligers vaak naar de kerk gaan. Ze geloven bijna allemaal in God of een hogere macht die het leven beheerst. Velen van hen voelen affiniteit met een combinatie van geloof in God of een hogere macht enerzijds, en een binnenwereldlijke levensbeschouwing anderzijds. Voor een zeer groot deel van de parochiële vrijwilligers heeft het geloof in het dagelijkse leven een grote betekenis en ze gebruiken het bijna allemaal als inspiratiebron voor hun opvattingen en gedrag. Toch vinden ze dat ook mensen die niet geloven een volwaardig en gelukkig leven kunnen leiden.

De parochiële vrijwilligers hebben niet echt een traditioneel kerkbeeld. Hun kerk- en ambtsbeeld is eerder religieus-functioneel dan sacraal getint, de pastor wordt met name als medemens gezien. Ze staan redelijk neutraal tegenover de leiding van de kerk. De verbetering van de positie van de vrouw binnen de kerk vindt brede ondersteuning.

Wat zaken van moraal aangaat blijkt dat abortus onder voorwaarden toelaatbaar wordt geacht, maar dat euthanasie en zelfdoding op meer weerstand stuiten. Vrijwilligers zijn minder permissief dan de gehele groep van katholieken.

Tabel 4.1 - Kerksheid van vrijwilligers en alle katholieke kerkleden (percentages)

	parochiële vrijwilligers	katholieke kerkleden*
één keer per week of vaker	56	21
twee keer per maand	27	11
één keer per maand	10	19
minder dan één keer per maand	7	49

*Bron: KASKI/ITS relimeter 1997

Tabel 4.2 - Bidden voor vrijwilligers (percentages)

	parochiële vrijwilligers
vrijwel dagelijks	41
enkele keren per week	23
enkele keren per maand	18
zelden of nooit	18

Tabel 4.3 - Overtuigingen over het bestaan van God of een hogere macht bij vice-voorzitters en de Nederlandse katholieken (percentages)

	vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
-er is een God die zich met ieder mens persoonlijk bezig houdt	55	17
-er moet iets zijn als een hogere macht die het leven beheerst	40	58
-ik weet niet of er een God of hogere macht bestaat	4	22
-er bestaat geen God of hogere macht	1	3

Tabel 4.4 - Binnenwereldlijke levensbeschouwing: vice-voorzitters en Nederlandse katholieken (percentages)

		vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
binnenwereldlijke levensbeschouwing	zwak	7	1
	midden	29	27
	sterk	64	72

Tabel 4.5 - De betekenis van het geloof voor het persoonlijk leven: vice-voorzitters en Nederlandse katholieken (percentages)

		vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
de betekenis van het geloof in mijn leven	zeer groot	27	9
	groot	61	29
	enige betekenis	12	46
	geen enkele betekenis	0	16
persoonlijke betrokkenheid bij het geloof als kind	sterk betrokken	27	23
	betrokken	39	29
	soms wel/soms niet betr.	29	40
	helemaal niet betrokken	3	8
	weet niet (meer)	2	0
ooit de aanwezigheid van God of hogere macht ervaren?	ja, zeker	34	24
	ja, misschien wel eens	39	20
	nee, nooit	13	43
	kan niet zeggen	14	13
meent u dat het voor uzelf zin heeft om te bidden?	ja, dat heeft wel zin	90	63
	nee, dat heeft geen zin	1	14
	dat heeft misschien zin	9	23
	weet niet	0	0
het geloof als inspiratie bron van eigen opvattingen en gedrag	zwak	3	6
	midden	14	17
	sterk	83	77
helemaal eens met de uitspraak:	mensen kunnen een gelukkig en volwaardig leven leiden zonder geloof in God	55	-

Tabel 4.6 - Traditionele kerkopvatting van vice-voorzitters (percentages)

		vice-voorzitters
	zwak	38
	midden	39
	sterk	23

Tabel 4.7 - Opvattingen van inhoudelijke vrijwilligers en pastores over kerk en ambt (gemiddelde scores)

		inhoudelijke vrijwilligers	pastores gewijd	pastores niet gewijd
kerk- beelden	-eenheid kerk bestaat in onderling gesprek van kath.	1,7	1,7	1,8
	-eenheid kerk komt voort uit werking H. Geest	2,2	1,6	2,1
	-inrichting gaat terug op wil Christus	2,6	2,6	3,4
ambts- beelden	-pastorale deskundigheid belangrijker dan wijding	1,7	2,0	1,4
	-geen verschil tussen priester of pastoraal werk(st)er	2,0	2,2	1,7

(1 = helemaal eens, 2 = enigszins eens, 3 = enigszins oneens, 4 = helemaal oneens)

Tabel 4.8 - Positieve houding ten opzichte van de leiding van de kerk: katholieke kader en Nederlandse katholieken (percentages)

		vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
	zwak	27	16
	midden	44	49
	sterk	29	35

Tabel 4.9 - Instemming van inhoudelijke vrijwilligers en pastores met 'rolmodel' van de pastor (gemiddelde scores)

	inhoudelijke vrijwilligers	pastores gewijd	pastores niet gewijd
medemens	1,6	1,5	1,5
geestelijk leider	2,1	1,9	2,4
hulpverlener	2,6	2,1	2,5
leraar	3,0	2,5	3,0
vader/moeder	3,8	3,3	3,5

(1 = helemaal eens, 2 = enigszins eens, 3 = enigszins oneens, 4 = helemaal oneens)

Tabel 4.10 - Opvattingen over de positie van de vrouw in de kerk, over vrouwen als priester en over het verplichte celibaat: vice-voorzitters en Nederlandse katholieken (percentages)

		vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
de vrouw in de kerk	komt voldoende tot haar recht	12	21
	dat hangt ervan af	23	11
	komt onvoldoende tot haar recht	64	64
	weet niet	1	4
vrouwen als priester	ervoor	78	86
	ertegen	13	11
	weet niet	9	3
het verplichte celibaat moet worden afgeschaft	(helemaal) mee eens	78	

Tabel 4.11 - Eigen opvattingen over actief ingrijpen in het leven, vice-voorzitters en Nederlandse katholieken (percentages)

		vice-voorzitters	Nederlandse katholieken
zelfdoding	niet toelaatbaar	31	39
	onder voorwaarden toelaatbaar	56	34
	zonder meer toelaatbaar	6	22
	geen mening	7	5
abortus	niet toelaatbaar	7	6
	onder voorwaarden toelaatbaar	72	59
	zonder meer toelaatbaar	11	28
	geen mening	10	7
euthanasie	niet toelaatbaar	26	16
	zonder meer toelaatbaar	53	78
	geen mening	21	6

5 Regionale verschillen

5.1 Regionale verschillen

Gegevens die ingaan op de regionale verschillen met betrekking tot het vrijwilligerswerk binnen de parochies zijn schaars. De meest recente gegevens met betrekking tot het aantal vrijwilligers per bisdom zijn afkomstig van Spruit (1995). Gemiddeld is volgens dit onderzoek iets meer dan 6% van alle parochianen als vrijwilliger actief (tabel 5.1). In het bisdom Groningen is dit percentage duidelijk groter (13%), ook in de bisdommen Utrecht en Haarlem is een relatief groot deel van de parochianen actief als vrijwilliger. De bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond scoren het laagst met betrekking tot het aantal vrijwilligers onder de parochianen. Per 100 kerkgangers zijn in het bisdom Groningen de meeste vrijwilligers (83), in het bisdom Roermond is een veel kleiner deel van de kerkgangers vrijwilligers van de parochie (41). In de bisdommen Haarlem en Rotterdam hebben de parochiële vrijwilligers gemiddeld het meeste aantal functies (in beide bisdommen 1,61 functies per parochiële vrijwilliger), in de bisdommen Den Bosch en Roermond gemiddeld het minste aantal (respectievelijk 1,44 en 1,42 functies per parochiële vrijwilliger).

Bernts (1998) gaat in op de verschillen in het aantal functies voor vrijwilligerswerk per regio. Ook hier komt naar voren dat het aantal functies per parochie sterk afhangt van de regio. Parochies in de bisdommen Den Bosch en Roermond hebben relatief minder functies per parochie. Dit is een bevestiging van de theorie van Schepens (1994) en Bernts (1996) dat er in deze regio met het grote aandeel rooms-katholieken onder de bevolking sprake is van een grote vanzelfsprekendheid van geloof en kerk. Hierdoor stellen parochies zich vaker passief op.

In het bisdom Roermond komen activiteiten rond gebouwen en vieringen relatief meer voor dan elders (circa 16%-punten meer functies op dit gebied dan elders). Dit komt door het grote aantal koorleden in Roermond. Hiermee samenhangend is het aandeel vrijwilligersfuncties op de andere werkvelden lager dan elders: dit geldt vooral voor diaconie en pastoraat, en voor catechese.

Samenvattend kan men stellen dat er met betrekking tot het aantal parochiële vrijwilligers sprake is van een tweedeling, enerzijds zijn er de noordelijke bisdommen Groningen, Utrecht, Haarlem en Rotterdam met relatief veel vrijwilligers en anderzijds zijn er de zuidelijke bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond met minder vrijwilligers in de parochies. Deze noord-zuid-verdeling is ook terug te vinden bij het aantal parochiële vrijwilligers onder de kerkgangers. Het aantal functies per parochiële vrijwilliger ligt in de zuidelijke bisdommen Den Bosch en Roermond lager dan in de andere bisdommen. Qua inhoud komen in de zuidelijke bisdommen (met name in het bisdom Roermond) liturgische functies relatief vaker voor dan in de noordelijke bisdommen.

Tabel 5.1- Aantal parochiële vrijwilligers (gerelateerd aan het aantal parochianen en aan aantal kerkgangers) en aantal functies per parochiële vrijwilliger, naar bisdom in 1995.

	percentage parochiële vrijwilligers van alle parochianen	aantal vrijwilligers per 100 kerkgangers	aantal functies per vrijwilliger
Groningen	13,0	83	1,53
Utrecht	8,8	67	1,48
Haarlem	7,1	70	1,61
Rotterdam	6,1	65	1,61
Breda	5,2	55	1,55
Den Bosch	4,9	50	1,44
Roermond	5,0	41	1,42
totaal	6,2	56	1,50

5.2 Vrijwilligers in het bisdom Groningen

In 2001 is er door het KASKI een onderzoek gedaan naar de parochianen van de Titus Brandsma parochie in Leeuwarden. Het onderzoek geeft ook informatie over de vrijwilligers die binnen deze parochie actief zijn. Het betreft hier 130 parochiële vrijwilligers die aan het onderzoek hebben meegedaan (in totaal deden er 662 parochianen mee aan het onderzoek).

De parochiële vrijwilligers van de Titus Brandsma parochie in Leeuwarden verschillen niet veel van de vrijwilligers zoals die in *Pal voor de kerk* (Bernts, 1998) en *Dichtbij en veraf* (Bernts & Peters, 1999) zijn beschreven. De verschillen die wel opvallen worden nu in het kort genoemd. Een volledig profiel van de groep parochiële vrijwilligers in vergelijking met dat van alle parochianen in Leeuwarden is terug te vinden in de tabellen 5.2 tot en met 5.17.

Met betrekking tot de sociale kenmerken van de parochiële vrijwilligers zijn er slechts kleine verschillen. In de Titus Brandsma parochie zijn de vrijwilligers gemiddeld nog iets ouder, nog iets hoger opgeleid en nog vaker getrouwd dan de parochiële vrijwilligers uit het hele land. In Leeuwarden is een groter deel van de parochiële vrijwilligers gepensioneerd of werkzaam in de huishouding.

De parochiële vrijwilligers in Leeuwarden gaan iets minder vaak naar de kerk en ook de betekenis van het geloof is iets minder groot (hoewel nog steeds aanzienlijk) dan de betekenis van het geloof voor alle parochiële vrijwilligers in het land.

Ten aanzien van de motieven van het doen van vrijwilligerswerk en de opvattingen over de kerk en het geloof zijn de gegevens van de parochiële vrijwilligers uit de Titus Brandsma parochie moeilijker te vergelijken met de landelijke gegevens. Als aanvulling op het landelijke beeld blijkt uit het onderzoek in Leeuwarden nog dat de vrijwilligers zich in de parochie thuis voelen en zich gewaardeerd voelen. Ze ervaren eigen verantwoordelijkheid in combinatie met een goede band met de pastor.

Ze zijn niet al te optimistisch over mogelijke groei in de toekomst. Ze gaan uit van de huidige situatie en aanbod van diensten vanuit de parochie, en zijn zeker niet sterk missionair of vernieuwend georiënteerd. Zelf beleven ze de parochie als hulpmiddel om hun geloof in het leven te plaatsen waarbij eventuele aanpassingen van het parochieprogramma niet als bijzonder noodzakelijk worden geacht.

Voor zover de gegevens van de parochiële vrijwilligers van de Titus Brandsma parochie te vergelijken zijn met de landelijke gegevens van enkele jaren geleden komen er geen duidelijke verschillen naar voren wat betreft hun kerk- en geloofsopvattingen.

Tabel 5.2 - Geslacht (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
man	39	36
vrouw	61	64

Tabel 5.3 - Leeftijd (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
tot 35 jaar	4	5
35-59 jaar	45	51
60 jaar en ouder	51	44

Tabel 5.4 - Opleidingsniveau (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
laag	28	26
middelbaar	38	44
hoog	34	30

Tabel 5.5 - Burgerlijke staat (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
gehuwd	90	84
ongehuwd/alleenstaand	4	7
gehuwd geweest	6	9

Tabel 5.6 - Werksituatie (percentages, meerdere antwoorden mogelijk)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
betaald werk	36	46
huishouden	36	25
gepensioneerd	40	31
werkloos/arbeidsongeschikt	5	4
studerend	-	2
anders	10	7

Tabel 5.7 - Jaren woonachtig in de parochie (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
nog geen twee jaar	2	1
2-5 jaar	3	5
5-10 jaar	5	9
langer dan 10 jaar	90	85

Tabel 5.8 - Ander vrijwilligerswerk (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
ja	52	34
nee	48	66

Tabel 5.9 - Jaarlijkse financiële bijdrage (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
ja, via Kerkbalans	92	64
ja, via jaarlijkse gift	4	10
nee, in het verleden wel gedaan	2	13
nee, en ook nooit gedaan	2	13

Tabel 5.10 - Kerkgang (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
één keer per week of vaker	38	9
één keer per twee weken	29	9
één keer per maand	24	14
minder dan één keer per maand	9	67

Tabel 5.11 - Betekenis geloof (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
zeer groot	25	11
groot	56	34
enigszins	19	51
geen enkele	-	4

Tabel 5.12 - Positie als parochiaan (percentages)

	parochiële vrijwilligers	overige parochianen
Ik beschouw me: als een parochiaan betrokken bij parochie	81	21
als een parochiaan op afstand	17	51
niet als parochiaan	2	28

Tabel 5.13 - Het klimaat van de parochie (gemiddelde score parochiële vrijwilligers, 1 = helemaal eens tot 5 = helemaal oneens)

In onze parochie/wijk wordt er zeker naar mij geluisterd	2,1
Ik voel me echt thuis in de parochie/wijk	1,9
In onze parochie/wijk trekken we met zijn allen de kar	2,4
In onze parochie/wijk voel ik me als persoon zeer gewaardeerd	2,2

Tabel 5.14 - Vrijwilligerswerk in de parochie (gemiddelde score parochiële vrijwilligers, 1 = helemaal eens tot 5 = helemaal oneens)

Het parochiebestuur en/of wijkraad coördineert en stimuleert actief alle activiteiten van de wijken en de werkgroepen	2,3
In de parochie (of in de wijk) vervullen pastores een belangrijke verbindende rol	1,9
Het parochiebest. en/of wijkraad begeleidt en ondersteunt de initiatieven van onderop wel degelijk	2,3
In de parochie (of in de wijk) hebben de pastores vooral een inspirerende en stimulerende rol voor de groepen die verder wel zelfstandig werken	2,0
In de parochie (of in de wijk) krijgen vrijwilligers een grote verantwoordelijkheid en worden daarin ook echt gesteund door de leiding (parochiebestuur, wijkraad, pastores)	2,4
In de parochie(of in de wijk) wordt de voortgang van het werk heel goed gevolgd en geëvalueerd door vrijwilligers samen met de leiding (parochiebestuur, wijkraad, pastores)	2,6
In de parochie (of in de wijk) gaat de leiding (paroch.best., wijkraad, past.) bij conflicten heel open te werk, zij begeleidt alle betrokken partijen en helpt hen bij het vinden van echte oplossingen	2,6

Tabel 5.15 - Kansen voor de parochie (gemiddelde score parochiële vrijwilligers, 1 = helemaal eens tot 5 = helemaal oneens)

Het zoeken naar christelijk geloof beleeft in de hedendaagse maatschappij een echte opleving	2,9
In de moderne maatschappij beleeft de religieuze zingeving echt weer een nieuwe bloei	2,9
In tegenstelling tot wat veel mensen denken, wordt door de moderne maatschappij juist weer belangstelling voor religieuze vragen gewekt.	2,5

Tabel 5.16 - Uw beleving van de parochie (gemiddelde score parochiële vrijwilligers, 1 = helemaal eens tot 5 = helemaal oneens)

Onze parochie werkt aan de bewustwording over de arme kant van Nederland en aan de noodzaak van politieke veranderingen	2,7
In deze goddelijke wereld moet onze parochie getuigenis afleggen van traditionele waarden van ons christelijk geloof	2,4
Prediking en catechese moeten de oude geloofswaarheden onvervalst overdragen op de nieuwe generaties gedoopten	2,6
In onze parochie leren wij geloof zien als menselijke waarde en als een licht voor onze persoonlijke zoektocht	2,0
Solidariteit met de arme vormt in onze parochie een belangrijke zaak en wordt in de liturgie, prediking en catechese ter sprake gebracht	2,5
God laat zich in onze geloofsgemeenschap ontmoeten in mensen waarmee wij optrekken	2,1
Als parochie moeten wij op onvervalste wijze getuigen van Gods wetten en voorschriften	2,5
Liturgische vieringen van mijn parochie helpen mij bij mijn zoeken naar God	2,1
Onze parochie deelt heel duidelijk Jezus' voorkeur voor de armen	2,7

Tabel 5.17 - Programma van de parochie (gemiddelde score parochiële vrijwilligers, 1 = helemaal eens tot 5 = helemaal oneens)

In liturgie en gebedsdiensten experimenteren wij met nieuwe vormen waarmee gelovig leven kritisch vertolkt wordt	2,6
Wij zoeken nieuwe liturgische vormen en vieringen die aansluiten bij de ervaringen van mensen in deze tijd	2,5
De behoeften van onze parochianen vormen het uitgangspunt voor ons pastorale beleid	2,5
Wij stemmen het pastorale aanbod van onze parochie af op de nieuwe tijdsgeest	2,6

6 Conclusie: interpretatie en prognose

Een reeks aan gegevens uit eerder of recent onderzoek is de revue gepasseerd, en stukje bij beetje ontstaat een beeld van de vrijwilligers in de katholieke parochies in ons land. Het is een veelzijdig beeld, en het mag nog eens benadrukt worden dat er soms grote onderlinge verschillen zijn: tussen vrijwilligers die vooral uitvoerend bezig zijn en vrijwilligers die inhoudelijk werk doen; tussen de jonge en de oude garde, tussen behoudende en innoverende vrijwilligers, tussen stad en platteland, en ook - zoals we hebben geconstateerd - tussen noord en zuid.

In dit afsluitende hoofdstuk willen wij het geschetste beeld van de vrijwilligers wat nader inkleuren, door een combinatie en interpretatie van de diverse gegevens, en hieraan ook een prognose koppelen over hoe het verder zal gaan met vrijwilligers in de parochie.

Terugkijkend op de gegevens kan allereerst worden geconstateerd dat de Nederlandse katholieken niet staan te dringen om vrijwilligerswerk in de parochie te doen. Slechts circa 7% van hen is parochieel vrijwilliger, aanzienlijk minder dan bij de protestants-christelijke kerken. Deze relatief lage vrijwilligersinzet bij katholieken is niet verwonderlijk: katholieken gaan immers ook minder naar de kerk dan protestants-christelijke kerkleden. Overigens zijn katholieken wel elders actief als vrijwilliger, maar hun inzet voor eigen parochie en kerk is laag.

Met gemiddeld 170 vrijwilligers per parochie en een tijdsbesteding van bijna 13 uur per maand, staat de vrijwilligersinzet gelijk aan circa 13 fulltime personeelsleden. Hiertegenover staat gemiddeld slechts één pastorale professional (priester, diaken of pastoraal werker). De parochie kan in dit opzicht met recht een vrijwilligersorganisatie worden genoemd.

Vrijwilligers in de parochie zijn 'trouwe' katholieken: ze vormen de dragers van het katholieke netwerk, getuige hun duidelijke voorkeur voor CDA en KRO. Ze zijn geloviger, kerkser en hanteren een minder permissieve moraal dan 'gewone' katholieken.

Men is vooral actief rond de liturgie. Kerkgebouw, liturgie en informatie & contact (waarbij de liturgie vaak ook een rol speelt) staan centraal. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de groep van trouwe kerkgangers en die van de vrijwilligers steeds meer gaan samenvallen. Uitgaande van circa 700.000 katholieken die regelmatig, d.w.z. minimaal 1 keer per maand de kerk bezoeken, bedraagt het percentage onder hen dat vrijwilligerswerk doet, bijna 40%. Vrijwilligers worden grotendeels uit de groep van kerkgangers geworven, en dit betekent ook dat de vrijwilligers in de parochie een vergrijpsde groep vormen.

Wat hen drijft is een mengeling van verantwoordelijkheidsgevoel voor de parochie en – gegeven het bovenstaande – een stuk eigenbelang. Men ziet dat zonder eigen inzet parochie, kerkgebouw en vieringen niet kunnen voortbestaan. Het vrijwilligerswerk laat zich dan ook voor een deel beschouwen als inzet voor de eigen zaak, voor de eigen achterban, vergelijkbaar met vrijwilligerswerk van leden voor hun eigen verenigingen. Hier ligt het zwaartepunt van de werkzaamheden: uiteraard werkt men ook voor anderen, voor de 'goede zaak', maar getuige het aantal functies op het gebied van diaconie is deze inzet aanzienlijk minder groot.

Dit staan voor de eigen zaak maakt de vrijwilligers ook kritisch naar de kerkleiding: men heeft een duidelijk eigen belang, en dit komt in de eigen perceptie niet altijd overeen met het belang van het bisdom of de kerkelijke leiding. Sprekend voorbeeld is de opvatting over de positie van de vrouw in de kerk: geconfronteerd met een dreigend priestertekort of meer algemeen een tekort aan voorgangers, ziet men de continuïteit van de eigen parochie in gevaar gebracht als de

strikte kerkelijke opvattingen hierover niet veranderen. Vandaar dat men eerder een zakelijke, ‘functionele’ kijk op de parochie en de voorganger heeft, dan een sterk sacrale visie.

Het staan voor eigen zaak betekent ook dat de meeste parochiële vrijwilligers geen hemelbestormers zijn. Zij weten wat ze hebben en zullen het met veel moeite verworven goed niet snel in de waagschaal stellen. Ze zijn realistisch en koesteren geen hoog gespannen verwachtingen over kerkelijke opbloei. Zij richten zich liever op kwaliteitszorg voor de huidige situatie: aandacht voor goede vieringen, een mooie kerk, een diaconaal gezicht, en voorts een enkele voorzichtige stap om anderen (weer) te betrekken.

Aldus is een typering te wagen van de parochiële vrijwilliger als loyaal en kritisch; loyaal aan de eigen parochie, aan de eigen locatie; kritisch naar de kerkelijke leiding voor zover de ruimte en de mogelijkheden voor het goed runnen van de parochie worden belemmerd, kritisch ook wat betreft de eigen mogelijkheden, hetgeen zich vertaalt in de nodige scepsis wat betreft vernieuwingen: wie moet het doen, wat levert het op?

Wat valt er over de toekomst te zeggen? De teruglopende aantallen priesters en het stagnerende aantal pastoraal werkers zal van de vrijwilligers steeds meer verantwoordelijkheid en deskundigheid vergen. Tegelijkertijd zal – gelijk met de andere vormen van kerkelijke participatie - het aantal vrijwilligers de komende jaren vermoedelijk dalen. En dit nog afgezien van de algehele maatschappelijke trend van een teruglopend aantal vrijwilligers.

De parochies zullen zich in toenemende mate gedwongen zien samen te gaan werken, om efficiënt met de schaarse tijd en middelen om te gaan. Dat kan een oplossing zijn om het aanbod overeind te houden. Een andere mogelijkheid is om minder te gaan doen als parochie.

Voor een blik in de toekomst is het goed ons nog eens te bezinnen op de huidige situatie. Vrijwilligers zijn het beste te motiveren als ze dingen doen waar ze zelf achter staan, en waar ze ook zelf profijt van hebben. Veel vrijwilligers beschouwen zich als lid van een vereniging die alleen kan draaien – net als talloos andere verenigingen – als men niet alleen profiteert van de geboden diensten, maar zich er ook voor inzet: voor wat hoort wat.

Deze karakterisering van de binding van veel vrijwilligers met de parochie betekent ook dat – indien kerk en parochie weer iets willen gaan betekenen voor groepen die het contact grotendeels hebben verloren (de randkerkelijken) – er vanuit deze nieuwe doelgroepen ook vrijwilligers geworven dienen te worden. Zij zijn per slot van rekening degenen die er belang bij hebben, zij zijn gemotiveerd en hebben het benodigde netwerk. Denkbaar is zelfs dat het zich richten op nieuwe doelgroepen begint met het werven van vrijwilligers uit deze groepen.

Meer fundamenteel gezien is een bezinning nodig op het karakter van de parochiële organisatie. Het lijkt erop dat de vraag naar de mogelijkheden om vrijwilligers in te zetten pas beantwoord kan worden als we ons afvragen bij wat voor een soort organisatie we deze vrijwilligers eigenlijk willen betrekken. En voor wie of wat men zich inzet: voor een algemeen belang, voor zichzelf en de eigen groep, voor een door anderen bepaalde missie? Of voor een combinatie hiervan, maar in welke verhouding dan? Elke keus zal consequenties hebben voor de inzet van vrijwilligers: ze zijn loyaal, maar ook kritisch.

De invloed van vrijwilligers in de parochies zal gaan toenemen: dit zal – mede ook in het licht van maatschappelijke ontwikkelingen - leiden tot meer openheid en eigen keuzes van de vrijwilligers zelf; en ten tweede zal de verenigingsgedachte nog sterker post gaan vatten: de parochie kan alleen draaien als alle leden en alle ‘bezoekers’ hun steentje bijdragen. Dan blijft er ook nog genoeg ruimte voor dienstbaarheid aan de samenleving.

Literatuur

- Bernts, T. (1996). Regio en parochie. *Transparant* 7 (2): 22-25
Becker, J., J. de Hart & J. Mens (1997). *Secularisatie en alternatieve zingeving in Nederland*.
- Bernts, T. (1998). *Pal voor de kerk. Vrijwilligerswerk in katholieke parochies*. KASKI, Den Haag/University Press Nijmegen
- Bernts, T. & J. Peters (1999). *Dichtbij en veraf. Het katholieke kader, de katholieken en hun kerk op de drempel van de 21^e eeuw*. KRO/RKK
- CBS (1997). *Statistisch Jaarboek 1997*. Voorburg
- CBS (1999). *De leefsituatie van de Nederlandse bevolking, 1999. Kerncijfers. Deel 3: Tijdsbesteding en maatschappelijke participatie*. CBS, Voorburg/Heerlen
- Dekker, P. & A. Burger (2001). *Noch markt, noch staat: de Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief*. SCP, Den Haag
- Dekker, P. (red.) (1994). *Civil society. Civil society en vrijwilligerswerk I*. SCP, Rijswijk
- Dekker, P. (red.) (1999). *Vrijwilligerswerk vergeleken. Civil society en vrijwilligerswerk III*. SCP, Den Haag
- Gerwen, G. van (1990). *Pastorale begeleiding door vrijwilligers*. Kok, Kampen
- Schepens, Th. (1994). Individualisering, doodsteek voor solidariteit en religie? In: A. Van den Broek & B. Seuren, *Individualisering & solidariteit*. Kok, Kampen
- Schuyt, Th.N.M. (2001) *Geven in Nederland 2001. Het tweejaarlijkse rapport over geven aan maatschappelijke en goede doelen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
- SCP (1996). *Sociaal cultureel Rapport 1996*. SCP, Rijswijk
- Spruit, L. (1995). *Omvang van de vrijwilligersarbeid in rooms-katholieke parochies*. Memorandum nr. 292, KASKI, Den Haag